

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ УНОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ

У статті окреслено загальні принципи унормування термінолексики методики викладання української мови як іноземної. Визначено послідовність упорядкування термінів. Розглянуто номени, які функціонують у фаховій мові методики викладання української мови як іноземної.

Ключові слова: методика викладання української мови як іноземної, термін, унормування, фахова мова.

Дослідження термінолексики методики викладання української мови як іноземної (МВУМІ) має важливе значення для досягнення досконалості фахового спілкування на національному та міжнародному рівнях.

Розвиток МВУМІ як окремої галузі починається в 70-х роках ХХ століття на території України. З її становленням починає формуватися і терміносистема. У зв'язку з активним розвитком методики викладання української мови як іноземної на початку ХХІ вже сформовану систему понять треба упорядкувати. Цей процес складається із послідовних етапів.

Метою статті є окреслити послідовність стадій упорядкування термінолексики методики викладання УМІ; на прикладі номенів розглянути проблеми, що супроводжують унормування фахової мови МВУМІ.

Перш за все методична термінолексика як підсистема гуманітарної термінології потребує систематизації, яка полягає у «зведенні термінів і понять до єдиної термінологічної системи, яка враховує інтенціональні та екстенціональні характеристики окремого терміна і системні зв'язки між різними термінологічними одиницями» [4, 15].

На наступному етапі слід упорядкувати сформовану систему термінів відповідно до сучасних мовних норм.

На думку П. Ю. Гриценка та Л. О. Симоненко, унормування терміносистеми відбувається на різних рівнях: поняттєвому, лексико-семантичному, словотвірному, граматичному, акцентуаційному та правописному, що передбачає узгодження термінів із наявними у мові лексичними нормами, словотвірними типами, перевірку відповідності їхнього змісту відображуваним науковим поняттям» [1, 13].

Наслідком упорядкованої системи термінів є функціонування нормативного терміна – «мовленнєвої одиниці, яка є компонентом спеціальної класифікаційної системи (логічний аспект) і на рівні дефініції реалізує

симетрію «мовний знак (слово) – поняття (поняттєвий рівень), а також відповідає орфоепічній, акцентуаційній, лексичній, граматичній, орфографічній нормам» [2, 5].

Крім зазначених основних критеріїв нормативності, тобто поняттєвої співвіднесеності, дефінітивності, І. Ярошевич виокремлює стилістичну нейтральність, стислість і точність семантики» [11, 15].

На думку Л. Симоненко, основною метою унормування лексичної системи мови є приведення її у відповідність з тими мовленнєвими або лексичними варіантами та моделями, які найкращим чином сприяють здійсненню її комунікативної функції» [10, 21–24].

Відповідність термінів усім усталеним традиціям мови є необхідною характеристикою. Не менш важлива функція терміноодиниць – бути основними одиницями професійної комунікації.

Терміни, забезпечуючи спілкування фахівців певної сфери, є основними спеціальними одиницями окремої фахової мови як підсистеми національної мови.

Крім систематизації та унормування термінів, науковці часто говорять про *уніфікацію* та *гармонізацію* термінології.

Вважаємо, що найповніше визначення цих понять запропонував Т. Кияк. На його погляд, уніфікація передбачає усунення різноманітності форм (наприклад, елімінації синонімії в межах однієї терміносистеми) або зведення значень, тобто ліквідація полісемії та семантичної омонімії [4, 15].

Уніфікація терміносистеми уможливить її ідеальне існування, проте, як засвідчує досвід, повне усунення синонімії, багатозначності, омонімії є неможливим фактом у зв'язку з динамічністю семантичних процесів.

Способом упорядкування, спрямованим на створення єдиної системи понять у підмовах та відповідних терміносистемах, а також на координацію термінів і понять у різних мовах, згідно з поглядом Т. Кияка, [4, 15] є гармонізація.

Результати гармонізації є корисними для порівняльного термінознавства, коли до уваги беруть терміносистеми кількох мов і зіставляють їх з певною метою. Найчастіше це потрібно для укладання перекладних термінологічних словників.

Особливість систематизації термінів інтегративної науки, якою є МВУМІ, полягає у визначенні основного та периферійного поняттєвого складу.

На основі вже сформованого корпусу термінів МВУМІ потрібно проаналізувати відповідність термінолексики сучасним мовним нормам.

На прикладі унормування номенів, що мають іншомовне походження, розглянемо процес упорядкування фахової мови МВУМІ.

Розгляд номенів є важливим питанням, пов'язаним з аналізом наукової мови, оскільки «кожен знак термінологічної системи вимагає особливого підходу з погляду нормалізації» [5, 14].

Зважаючи на різнобічність поглядів на природу номена та збільшення їх у фаховому мовленні, виникає потреба їх аналізу. У фахових текстах також вживають номінативну одиницю *номенклатура*.

На думку Н. Нікуліної, у науковій мові термінознавства потрібно зафіксувати термін номенклатура у значенні сукупність номенів певної галузі знань, а не як одиницю (номен) для найменування типових об'єктів певної науки [8, 60].

Погоджуємось із таким твердженням і однозначно вважаємо, що номенклатура – сукупність номенів.

«Номен виступає як відносно довільний «ярлик» предмета, конвенційно «прикріплений» представниками відповідної галузі знання, що не претендує на розкриття або хоча б часткове відображення в його формі лексичного значення» [6, 77-80].

Згідно з цією дефініцією, зовнішня форма номена ніяк не детермінована його семантикою.

О. Павлова вважає, що номенклатурні позначення – це символічні, умовні назви словесно-буквеної чи цифрової структури, які спеціально створюються на базі термінів денотативного типу [9, 52].

Спільним аспектом двох вищенаведених тлумачень є окреслення таких ознак номена, як умовність та символічність. У другій дефініції за акцентовано на тому, що номени створюють на основі термінів денотативного типу.

У гуманітарних сферах таке розуміння зазнає модифікації, оскільки номени символічно позначають певне явище, яке не обов'язково має матеріальне вираження. Це додатково ускладнює аналіз.

Наприклад, специфічним видом елементів фахової мови методики викладання УМІ є одиниці A1, A2, B1, B2, C1, C2, що називають рівні володіння мовою.

Ці спеціальні номінації почали функціонувати на новітньому етапі розвитку під впливом Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти [3]. Їх лінгвістична сутність, а саме належність до номенклатури чи іншого типу одиниць, однозначно не з'ясована. Виникає проблема унормування таких одиниць на певних засадах.

На наш погляд, одиниці A1, A2, B1, B2, C1, C2 слід вважати *номенами*. Вони мають буквено-цифрову структуру і є узагальненими, символічними позначеннями рівнів володіння мовою.

Зазначені номени є повноцінними елементами фахової мови, оскільки позначають базові методичні поняття. Наприклад, номен *рівень A 1* позначає рівень володіння мовою, який передбачає здатність розуміти і вживати загальновідомі побутові вислови і прості речення, спрямовані на задоволення конкретних потреб. Уміння представити себе й інших, поставити питання іншим людям щодо їхньої особи – наприклад, де людина живе, яких людей вона знає, які речі вона має – і відповідати на запитання такого типу. Уміння порозумітися у простих ситуаціях, якщо співрозмовник говорить повільно й чітко і готовий до спілкування [3, 24].

З огляду на те, що метою унормування є узгодження терміноодиниць із мовленнєвими моделями, які оптимально сприятимуть реалізації комунікативної функції, досліджувані номени великою мірою є максимально короткими і точними одиницями спілкування на міжнародному рівні.

Водночас виникає інше питання: чи слід паралельно використовувати аналогічні питомі (українські) спеціальні одиниці на позначення рівнів володіння українською мовою, які вже функціонують у фаховій методичній мові? Адже існує інша система позначення рівнів, яка відображає послідовність ступенів володіння іноземцем українською мовою. Наприклад, можемо виділити чотири гіпонімні ряди, які виражені різними номінаціями: а) елементарний / підвищений / вищий рівень; б) початковий / середній / достатній / високий рівень; в) перший / другий / третій рівень володіння українською мовою.

Ще одну класифікацію: г) елементарний / основний / рубіжний / високий / вищий / найвищий рівень володіння українською мовою з відповідними аналогами – абрєвіатурами: УМІ – 1, УМІ – 2, УМІ – 3, УМІ – 4, УМІ – 5, УМІ – 6 комплексно узагальнила і запропонувала Д. Мазурик [6, 11].

На сучасному етапі функціонування фахової мови методики викладання УМІ співіснують усі вищенаведені номінації. Пріоритетність одного із них визначить мовна практика, проте вже зараз фахівцям слід уніфікувати вживання, тобто зробити вибір: чи користуватися європейською системою чи її українським відповідником. У перспективі потрібно дослідити різні групи термінів з погляду унормування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко П. Ю. Українська термінологія і термінографія на етапі розбудови / П. Ю. Гриценко, Л. О. Симоненко // Українська наукова термінологія : зб. матеріалів науково-практичної конференції «Українська наукова термінологія. Стан та перспективи». – К. : Наук. думка, 2008. – С. 5-16.
2. Жирик О. Стилїстична транспозиція термінологічної лексики в сучасній українській мові (кодифікаційний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. А. Жирик. – К., 2007. – 20 с.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Кияк Т. Аспекти впорядкування термінології / Тарас Кияк // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – К: КНЕУ, 2007. – Вип. VII. – С. 14-18.
5. Кияк Т. Проблема лінгвістичного упорядкування термінології / Тарас Кияк // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – К. : КНЕУ, 2005. – Вип. VI. – С. 13-17.
6. Кияк Т. Семантичні аспекти нормалізації термінологічних одиниць / Т. Р. Кияк, О. І. Каменська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2008. – № 38. – С. 77-80.
7. Мазурик Д. Державний стандарт з української мови / Данута Мазурик // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів, 2010. – Вип. 5. – С. 10-14.

8. Нікуліна Н. Дискусії щодо терміна «номен» в українському та зарубіжному мовознавстві / Н. Нікуліна // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – Львів, 2010. – № 676. – С. 56-61.
9. Павлова О. Терміни, професіоналізми і номенклатурні знаки (до проблеми класифікації спеціальної лексики) / О. Павлова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2008. – № 620. – С. 49-54.
10. Симоненко Л. Лінгвістичні проблеми унормування наукової термінології / Л. Симоненко // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – К. : КНЕУ, 2007. – Вип. VII. – С. 21-24.
11. Ярошевич І. А. Українська морфологічна термінологія ХХ – початку ХХІ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. А. Ярошевич. – К., 2008. – 21 с.

В статье очерчены общие принципы нормирования терминов методики преподавания украинского языка как иностранного. Определена последовательность упорядочения терминов. Рассмотрены номены, которые функционируют в языке для специальных целей методики преподавания украинского языка как иностранного.

Ключевые слова: методика преподавания украинского языка как иностранного, термин, нормирование, язык для специальных целей.

The general principles of normalisation of terms methods of teaching Ukrainian as a foreign are outlined in the article. The principles of arrangement of terms is discribed. Nomens that function in the professional language of methods of teaching Ukrainian as a foreign language are considered.

Key words: methods of teaching Ukrainian as a foreign language, term, setting of norms, professional language.